

Бежанската вълна в Европа – история, генезис и перспективи

Владимир Чуков

Abstract: The Refugee Flow in Europe: History, Origins and Prospects.

The huge refugee flow is an extremely important political issue for EU. The paper is an attempt to discuss it on the grounds of a comparative analysis with similar flows of refugees in the last few decades. "Great migrations" to the Old continent are being studied in search for countermeasures, relevant for the current situation.

Key words: refugees, Europe, Middle East, European Commission, Syria, Bulgaria

Огромният бежански поток е изключителен важен проблем за страните от ЕС. За да се оцени значимостта на това предизвикателство пред всички 28 страни-членки на съюза, за да се види дали не става въпрос за преекспониране на събитието или е реална заплаха, е необходимо да се направи сравнителен анализ на подобни бежански вълни в Европа през последните няколко десетилетия. Сравнителната рамка на подобни „големи преселения“ към Стария континент в обозримото минало е най-добрият подход за преценка на ситуацията и инструментализация на ответните мерки, ако са необходими.

Първата вълна към ЕС след Втората световна война е в края на 50-те и началото на 60-те години. Можем да я характеризираме като предизвикана. Тя е провокирана от бързо развиващата се западноевропейска икономика, възстановяваща се от раните на войната. Основният реципиент е Германия, чиято икономика се нуждае от стотици хиляди нови работници. Тогава ритъмът на годишен прием е между 350 000 до 450 000 работници. Те са предимно от Турция, но има също така и граждани на Северна Африка и Азия. Основно емигрантите са носители на друг цивилизационен код, морал и етика. Това е смесена миграционна вълна, при която новодошлите са повикани. Въпросните имигранти вършат най-ниско квалифицираната работа, която местното население не иска. Колективното съзнание на европейците е настроено позитивно, тъй като те вършат дейност за националната потребност. Затова тогава в Европа няма силно негативна реакция. Все пак към средата на 60-те години, поради натрупването на критичен брой хора, западноевропейските правителства и в частност, германското, приемат рестриктивни нормативи, за да спрат масовата имиграция. Темпът на социализация на новодошлите е забавен, на много места интеграционният модел е погрешно зададен.

Втората вълна е през 1992 година след събарянето на Берлинската стена. Този тип миграция можем да характеризираме като непредизвикана, но допустима. Това се дължи на факта, че основната група мигранти са от Източна Европа към Западна Европа. Тази година около 625 хиляди души отиват в страните на Евросъюза, който тогава е в рамките на 15 страни членки. Вълната също не предизвиква пертурбации в масовото съзнание, тъй като новодошлите са носители на същия цивилизационен код, морал и етика. Според редица изследвания източноевропейците далеч изпреварват азиатците, африканците и арабите в интегрирането към обществата на тогавашния ЕС. Тази констатация важи особено силно за българите.

Третата вълна започна през 2011 г. Тя се свързва с избухването на т.нар. „Арабска пролет“ и свалянето на диктаторските режими в съседния близоизточен регион. Нейната кулминация е през 2015 г. и е ирелевантна по отношение на предходните две миграционни вълни. Тя се възприема от колективното европейско съзнание с доминиращо негативен знак поради няколко причини. Първо, тя не е предизвикана, тъй като през 2011 г. Европа не заяви желанието да привлече допълнително нова работна ръка. Второ, тя е недопустима. В нея участват хора, които са носители на друг, неевропейски цивилизационен код, морал и етика. В

същото време тя беше стимулирана от основният двигател на европейската икономика – Германия, опитвайки се да трансформира тази вълна от непредизвикана в предизвикана. Това стана в следствие на намесата на влиятелните местни индустриалци. Канцлерът Меркел изрече цифрата от 800 000 души, които нейната държава може да приеме. Всъщност самата цифра бе за пръв път изречена от председателя на Конфедерацията на немските работодатели Улрих Грило. В тази светлина вицеканцлерът Зигмунд Габриел декларира, че Германия може да приема годишно по 500 000 души. Тази цифра отново е плод на оценката на германските индустриалци, които считат, че за да запази Германия възходящия икономически темп ѝ трябва по 400 000 нови работници. Така Германия се опитва да възпроизведе първата миграционна вълна.

Понастоящем икономическите, социалните и най-вече политическите условия през 2015 г. коренно се различават от тези преди 50-60 години. Основното е, че ЕС се състои от 28 страни-членки, които придават достатъчно дифузионен вид на съюза. Преди половин век ЕС е бил достатъчно кохерентен, особено в икономическа плоскост и потребности на стопанско развитие. Силният негативизъм към новата миграционна дойде от източноевропейските страни-членки, тъй като те трябваше да заемат непознато за тях място. Те започнаха да строят оградите – България, а после и Унгария. От емитери, те трябваше да станат рецептори. Освен това, те гледат на новодошлите като естествени конкуренти за работните места за собствените им граждани, тъй като държавите в Източна Европа не могат да им осигурят такива.

Икономическата недоразвитост и специфичната народопсихология в източните страни-членки на ЕС станаха причина за политически иредентизъм. Естеството на основополагащите документи на ЕС му позволява той да се инструментализира, което всъщност и стимулира ерозирането на изработването на единното политическо решение. Новата бежанска вълна показва за пореден път, че ЕК е икономически и социален гигант, но политико-военно джудже. ЕС няма единна външна политика, характерна за САЩ и Русия, които налагат волята си в избухналите регионални кризи, дори ако те са по периферията на Европа. Така е в Украйна, така е и в Близкия Изток.

Надхвърлящият над половин милион бежанци в Европа предизвиква оперативната дисхармонията на нейните политически институции. Европа скърца. Голямото изпитание е най-вече за Германия, която е двигателят на европейската икономика. Отговорността е германска, но последствията са за цяла Европа. Все още остава открит въпросът дали германското стопанско реално е готово да абсорбира толкова много имигранти за толкова малко време. Колебанието е видимо, тъй като външният министър Франк-Валтер Щайнмайер дори заплаши, че страни-членки, които откажат квотите, ще бъдат наказани със спирането на еврофондовете. Вероятно днешна Германия надцени възможностите си, най-вече базирайки се върху погрешен абсолютен паралел с първата миграционна вълна. Става въпрос най-вече за психологическият фактор. Ако преди повече от половин век абсорбаторът на имигрантите беше бившата ФРГ, сега обединена Германия включва и бившата ГДР. Източна част на Германия носи народопсихологията на източноевропейците. Ксенофобията, нетолерантността се генерира от източните провинции – местата, където хората виждат, че бежанците ще заемат техните работни места. Това е една от спънките и точно оттам дойдоха първите сигнали на несъгласие. Неслучайно там се роди и антиислямското паневропейско движение ПЕГИДА.

Ако се направи класификация на фактори за негативното европейско настроение, на първо място идват икономическите подбуди. Колизията богат Запад спрямо беден Изток е очевидна. Важен фактор обаче е и народопсихологията, която е филтърът за селекция на предпочитаните западни държави. Водещите са Германия, но също така Швеция и Норвегия. В тези държави доминиращата

християнска деноминация е лутеранството, част от протестантската доктрина (за разлика от силно развитите Франция, Италия, Испания, които са католици). Лутеранството може да бъде характеризирана като социална или обществена религия, за разлика от католицизма и източното православие. Последните могат да бъдат квалифицирани като естатистики, при който те са поставени над останалите религии. На много места, това нормативно е закрепено. Така носителите на друг цивилизационен код заемат по-маргинално място, определено от обществената народопсихология и настроения. Затова във Франция, която също е един от икономическите колоси на Европа, е по-слабо предпочитана от бежанците, отколкото нейния германски съсед. За сравнение, българите във Франция са около 30 000, докато в Германия те са над 180 000. В англиканска Великобритания българите достигнаха до 100 000.

Има още един фактор, който силно влияе върху реципирането на имигрантите от немците и който силно ги отличава от другите европейци. Той е силно определящ за тяхното поведение спрямо предходните миграционни вълни. Германците все още продължават да чувстват вина от нацисткото си минало. Това е национален комплекс за вина, докато останалите нации го нямат. Редица експерти посочват тази национална психологическа особеност на германците като основна причина за появата на огромните ислямски общности в Мюнхен – сърцето на Бавария, икономическият бастион на страната. Сегашната ситуация обаче коренно се различава от 1992-а и от 60-те години на миналия век.

Евростат посочва, че през 2014 г. че Средиземно море е било прекосено от 280000 души. Тази година, до този момент, те са два пъти повече – над 500 000 души. Вече балканският бежански лъч надделява над либийско- апенинския. Още от 2011 г. различни социологически изследвания показваха **профила на тези хора**, кои са те. Последните изследвания на евростат показват нееднородния характер на бежанския поток. Сирийците доминират, но те са едва 21%. Вторият източник на миграция е Афганистан – 13%, а третият изненадващо е Албания – 8%. Данните на Евростат са актуални към 30 юни т.г. Иракчаните в бежанската вълна са едва 6%, веднага след тях са косоварите – 5%. Толкова са и мигрантите от Еритрея. В бежанския поток в момента има хора дори от Русия – 2% и Украйна – 3%. Това показва, че доминират икономическите емигранти, а не политическите бежанци.

Първо, основният, но далеч не доминиращият компонент са сирийците. Интересна е възрастовата и половата разбивка сред сирийците. 2/3-ти от тях са мъже, а ¼-ти от мъжете са между 18 и 34 години. Ясно е, че става дума за сирийското младо население, което бяга от ужасите на войната. По информация на Министерството на вътрешните работи на Сирия през 2015 г. международни паспорти са поискали около един милион сирийци. Огромна част от тях – 350 000, са от Дамаск, те са и по-образовани. Сирийските млади мъже бягат от терористите от Ислямска държава, но и от brutalността на режима на Башар Асад. Особен голям е делът на бившите военнослужещи или пък тези, които бягат, за да не бъдат мобилизирани в армията. За съжаление, през 2015 г. войната осигури препитание на повече от 150 000 бойци в различните въоръжени милиции. Когато външният спонсор на тези въоръжени групировки не успее да осигури месечното възнаграждение, то бившите бойци се вливат в интензивния бежански поток към Европа, заедно с техните семейства.

Друга значима причина за ескалацията на бежанския поток е невъзможността съседните страни, приютили от 2011 г. над 4 милиона сирийци да продължат да им осигуряват помощи. Статистиката показва, че най-много бежанци има в Турция. До август 2015 г. те са 1,8 млн. души. До този момент тя е отделила за тях над 7,6 млрд. долара по официални данни. Така, Турция се превръща в бежанска бомба и паралелно мощен инструмент в ръцете на турската държава. Към сирийците е необходимо да бъдат прибавени и четвърт милион иракчани. Но и това не изчерпва

окончателните данни. Не е ясно колко са нерегистрираните бежанци в Турция, тъй като много от тях са дошли в нея с туристически визи. За отбелязване е фактът, че Турция е една от най-свободните държави по отношение на визовия режим. Гражданин на която и да е държава по света може да отиде там и да получи виза срещу 25 долара на летището.

Бежанците в Турция получават интересен правен статут, на „гости“. От гледна точка на помощ от турската държава са разделени на няколко категории. Първата е най-дефаворизираната, тъй като е изпратена в бежански лагери. През 2012 г. те бяха девет, но в края на 2013 и началото на 2014 г. се увеличиха на 15. За доброто справяне с възникналите социални проблеми властите изпращаха най-проблемните в един лагер. Втората част, която е по-малка, са настанени при техни роднини, а третата е най-фаворизираната. Става въпрос за онези, които започнаха собствен бизнес въз основа на по-висок социален и имуществен ценз. Първата категория бежанци е най-многобройната и тя живее директно от помощите на турската държава. Намаляването им поради обективни причини обаче доведе до желанието на тези хора да напуснат Турция.

Сходна е ситуацията със сирийските бежанци в Йордания. Там са над 600 000 души. През август 2015 г. на около 240 000 от тях им беше прекратена социалната помощ. Официалната причина е невъзможността на ООН и йорданското правителство да продължат да им осигуряват социални помощи.

В средата на месец септември 2015 г. статистиката показва и намаляването на броя на бежанците в Ливан Ирак и Египет. Всички те бяха „повикани“ от Европа и по-специално от Германия на фона на катастрофалната социална обстановка в тези страни. Така стотици хиляди отчаяни сирийци, разпръснати в различни държави, разчетоха по свой „позивната“ на канцлера Меркел. Същото важи и за политиката на Швеция. Още през 2013 г. Стокхолм обяви, че сирийски бежанец, който стъпи на територията ѝ, ще бъде приет без никакви затруднения.

Вторият компонент от бежанския поток са афганистанците. Интересното е, че мнозинството от тях са бежанци от Иран, а не идват директно от своята родина. Това са наследници на онези, които през 1979 година напуснаха Афганистан, вследствие на съветската инвазия там. Тогава на територията на Иран преминаха 1-1,5 милиона афганистанци. Някои от тях са родени в Иран и говорят перфектно персийски. Проблемът е, че Иран страда от силна икономическа рецесия. То реши също да стимулира собствените си бежанци да напуснат националната територия. Поради тази причина още лятото 2015 г. иранският парламент прие закон, по силата на който тези афганистанци не могат да учат повече от 5-ти клас. Така обречени да останат цял живот с ниско квалифицирана работа, те също насочиха своя поглед към Европа, където могат да продължат да учат.

Трето, трябва да прибавим сред факторите, интензифициращи бежанския поток и тежката криза в Гърция. До средата на 2015 г., по неофициални данни бежанците в южната ни съседка са около 900 000, от които 600 000 са законно пребиваващите и дълготрайно уседналите. Това са хора, които от години живеят в просперираща Гърция и добре са заработвали по стандартите на техните държави. Когато Гърция беше на ръба на банкрута, правителство намери повод да не продължи тяхното пребиваване. Така се появи основно африканският компонент в бежанския поток. Като се прибавят и останалите 300 000 бежанци, чиято бройка непрекъснато нараства, се получава почти един милион души. Тази огромна маса е сериозен ресурс за продължаващото подхранване на потока към богата западна Европа.

Има и още една причина за подобно поведение на гръцкото правителство. То възприе т.нар. поведенческа формула „Берлускони“ по отношение на мигрантите. Още преди повече от 10 години, бившият италиански премиер лансира парадигма, която подсказва, че бежанската материя е един от най-големите дефицити в политиката на единна Европа. Формулата на ексцентричния италиански политик

гласеше: „Ние солидарно трябва да приемем бежанците, които идват от Африка.“ Когато обаче Италия се оказа сама сред европейските си партньори Берлускони перифразира: „Няма да ги разпитваме, няма да им взимаме пръстови отпечатащи, а ще ги пускаме да ходят, където си искат.“ Така формулата „Берлускони“ е нищо повече от това да се затварят очите, тоест нарушаването на единните европейски нормативи, в частност принципите на шенгсовото пространство. Точно тази формула на Берлускони прие гръцкото правителство.

По примера на Гърция, Македония и Сърбия прилагат същата политика, а именно „Заповядайте, вървете където искате, вие просто няма да останете тук.“ Това показва, че ЕС не е кохерентен. Противоречията между Изтока и Запада, между Севера и Юга, между богатите и бедните са твърде видими. Необходимо е да се изработи много ясна принципна политика, която обаче е трудно достижима с оглед на текстовете на основополагащия Лисабонски договор.

Основният бежански вулкан остава обаче самата Сирия. През последните няколко месеца започнаха интензивни политически преговори, а именно беше изработен конкретен план от Стефан де Мистура (международен мирен посредник за кризата в Сирия), Москва и Вашингтон се активизираха, което накара основните военни фактори на терен също да ускорят действията си, т.е. да засилят военното противопоставяне. Сирия в момента е една пламтяща държава и всеки фронт, всяко стълкновение между режима, Ислямска държава, фронта „Нусра“, останалите курдски, протурски или просаудитски милиции прогонват стотици хиляди сирийски граждани от техните домове. Като доказателство може да се посочи събитието, протекло на сирийско-турската граница преди около една година. През септември 2014 година беше ожесточената битка при Кобане. Само за един уикенд от Сирия в Турция преминаха около 50 000 човека. Всичко това е производно на невъзможността да се разреши сирийският конфликт.

За да се отговори на въпроса дали ще се промени генофондът на Европа, трябва да се направи сравнение с предишните две бежански вълни през миналия век. Още първата, която бе през 60-те, промени генофонда на Германия. Видимият резултат е, че сега имаме водещи немски политици от турски произход (Джем Йоздемир - съпредседател на Зелената партия). Делът на немските граждани от негермански произход нараства.

В момента ние все още не знаем какъв е броят на хората, които ще останат в ЕС. Но пък е сигурно, че много малко от тях ще се завърнат. Преди години бившият германски канцлер Герхард Шрьодер отправи следната покана. Всяко семейство от турски произход, което желае да се завърне в родината си, ще получи 100 000 марки. Реакцията бе нулева. Нито един германец от турски произход не се завърна. Това показва, че тези хора нямат намерение да се връщат там, откъдето са тръгнали. Трудно някой ще остави спокойното, хубавото, за да се върне при несигурното. Както отбелязва сирийски бежанец в Берлин: „Тук е чудесно, ядем по три пъти на ден, няма Баас и няма Ислямска държава.“

Опасен е процесът на слаба или провалена интеграция, често подсилваща криминогенния контингент, а от там и насилие и тероризъм. Неинтегрираните емигрантите създават свои гета, свои силно кохерентни миниобщности, които превръщат в своя миниродина – всички знаем за „малкия Бейрут“, „малкия Дамаск“ или „малкия Алжир“. Нещо от типа на арабския „Чайнатаун“. Тези хора много добре живеят в такива миниобщности. Много опасно става второто и третото поколение, което носи в себе си обидата на отказаната интеграция. Те най-силно са склонни към възприемането на радикални идеи. През настоящата бежанска група експерти очерта минималната програма за успешна първоначална социализация от 900 часа обучение, респективно изучаването на местния език и получаването на минимални професионални способности.

Проблемът е най-вече Германия, защото тя е моторът на ЕС. Бежанците като относителен брой в Източна Европа са твърде малко.

Бежанският поток е сериозно предизвикателство за вътрешната и външната политика на Р България. От протичащите от три години насам събитията правителството трябва да си направи сериозни изводи. Трябва задълбочено да се анализира факта, че България остава в периферията на бежанския наплив. Трябва да се посочат факторите, които пренасочват този човешки поток извън националната територия. Някои от тях са с позитивно съдържание, но някои - с негативно. България като кандидат-член за членство в системата Шенген е една от най-стриктно спазващите европейските нормативи, а именно регистрация, взимане на пръстови отпечатаци, провеждане на интервюта и т.н. България доказва, че е държава от ЕС, а не територия извън ЕС, свободна за преминаване или пък държава от ЕС, която прилага формулата „Берлускони“. В същото време, за съжаление, ниският жизнен стандарт е основен щит срещу това присъствието на бежанци. Тя обаче не може да бъде вечна гаранция за нашето бъдеще. Всеки народ и държава работи за своето благоденствие и това със сигурност ще привлича хора, които биха желали да се заселят на нашата територия. Основният проблем е този на човешкия потенциал, който остава неразрешен и застрашава силно да ерозира първо икономиката, а после и държавността.

Това поставя няколко задачи пред България.

Първата е много ясна демографска политика. Българите са активно застаряваща нация, която трябва да попълни своя генофонд. Правителството трябва да има ясно разписана стратегия, но не само на хартия. България трябва да възпроизведе контролирано разнообразие на емигрантския поток. България трябва да подбира хората, които ще дойдат и ще работят, т.е. самите ние да ги извикаме. Само за сравнение, отново с основният източник на сегашната бежанска вълна, Сирия. През 80-те години на миналия век населението на България и Сирия бяха по 8 милиона, жителите на София и Дамаск - по един милион души. През 2015 г. в България живеят под 7 милиона души, а Сирия преди войната - 26 милиона. Паралелно с това през 2011 г. жителите на София са 1,3 милиона, а през същия период Дамаск - 6 милиона (вече е пет). Без предизвикана и строго контролирана миграция е изправена пред катастрофа.

България трябва да използва опита на други държави, които са изпаднали в същата ситуация. Не са достатъчни само добре написаните документи, но и реални резултати. Може да се види моделът в Израел, отчасти вече има такъв в Румъния, в Унгария и другаде. Необходимо е създаването на специален миграционен фонд, в размер на 200-300 милиона лева, който ще привлече качествена миграция. Става дума за хора с българско етническо самосъзнание, млади, образовани, които да останат да работят в страната ни. Нетното раздаване на български паспорти на граждани на съседни страни, които си стоят у тях, няма да постигне желаните резултати.

Много по-добър подход е като този за получаване на зелена карта в САЩ. Американските власти поставят условия носителят на този документ да престоява поне 6 месеца в годината в страната, за да продължи законно да я притежава. Идеята е да се положи труд и да се платят данъците в САЩ, което е сериозен приход за държавната хазна.

Второ, във външната политика България трябва да изгради стратегически съюз с Румъния в дългосрочен план. Много ясно се вижда, че ЕС е множество от 28 държави, които често говорят на различни езици. В рамките на тази огромна множественост от външнополитически субекти е задължително да се прилага подходът на диференциация. Винаги, когато се стигне до много важно решение, субектът трябва да координира с най-близките си партньори и съюзици. Държавите от Вишеградската четворка създадоха много добър модел. Преди да отидат на

важни европейски форуми външните им министри се събраха за координирането на позициите. Бежанската криза е много показателна в това отношение.

По случая с бежанския поток България трябва да определи своите приоритети. С кого сме ние? Румъния е нашият естествен партньор. С нея имаме общо блоково минало, общо настояще, общо бъдеще, проблеми и аспирации. В дългосрочен план, двете държави трябва да създадат общ икономически пазар, по модела на Бенелюкс. София и Букурещ трябва да изградят общ Балкански пазар, център на който да стане сливането на българската и румънската икономики. Той остава отворен и за останалите балкански държави.

Това е следващият много важен етап в българската външна политика. Той трябва да ни стане приоритет, наред с влизането в Шенген и в еврозоната. От няколко години България вървим (макар и бавно) след Румъния. Букурещ е с малка крачка преди нас. Причината е, че те са по-голяма държава и имат по-добри икономически възможности. Пазарът при тях е по-голям и респективно търговският оборот. Затова те могат да си позволят по-дръзки позиции в политиката, като например тази по корупцията. По отношение на бежанската криза ситуацията се повтаря. Румъния ясно заяви: „Приемаме бежанци срещу приемането в Шенген.“ България не може да си го позволи да го каже на висок глас.

Всъщност първата интересна крачка за нещо като Балкански Бенелюкс беше направена при срещата на Тройката от Крайова – България, Румъния и Сърбия. Тя обаче беше иницирана пък от Румъния и от премиера Виктор Понта. Българските политици ясно трябва да разберат, че при сегашното състояние на ЕС и при постоянния силен разнобой, регионалното прегрупиране и тясна координация засилва националните позиции. Трябва да се преосмислят националните интереси през призмата на силните неочаквани предизвикателства и осъзнатите национални дефицити – демографска криза, която е един от факторите за ниския жизнен стандарт.

В крайна сметка бежанският поток е сериозен повод пред българската държава и пред българските политици да докажат своята зрялост. Великите сили прогнозираят своята политика с век и половина напред, регионалните сили - с половин век, а държави като нашата трябва да правят това поне с 20 години напред.

За контакти:

Проф. д.ик.н. Владимир Чуков, Катедра „Европеистика и международни отношения“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 082 /888 656, e-mail: vlachu1@gmail.com

Докладът е рецензиран:

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „АНГЕЛ КЪНЧЕВ”
UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

ДИПЛОМА

Програмният комитет на
Научната конференция RU&SU'15
награждава с КРИСТАЛЕН ПРИЗ
“THE BEST PAPER”

Владимир Чуков
автор на доклада
“Бежанската вълна в Европа –
история, генезис и перспективи”

DIPLOMA

The Programme Committee of
the Scientific Conference RU&SU'15
Awards the Crystal Prize
"THE BEST PAPER"

to Vladimir Chukov
author of the paper
“ *The Refugee Flow in Europe:
History, Origins and Prospects* ”

РЕКТОР
RECTOR

чл.-кор. проф. дтн Христо Белоев
Prof. DSc Hristo Beloev

10.10.2015